

EL MÓN DEL DRET I LA NORMALITZACIÓ LINGÜÍSTICA

per Joan XIRAU I SERRA

Funcionari de la Generalitat de Catalunya

En recents converses amb diversos professionals del món del Dret i l'Administració de Justícia, hem coincidit de manera gairebé unànime a constatar el limitadíssim avenç del procés de normalització lingüística en l'àmbit jurídic i judicial. Efectivament, i malgrat els 10 anys d'oficialitat del català, des de l'aprovació de l'Estatut d'Autonomia, encara són extraordinàriament minoritaris els documents legals que es redacten en català, bé sigui en l'àmbit notarial, bé sigui des de l'exercici de l'advocacia, o des dels tribunals de justícia. Aquest fet, malgrat molts lloables esforços individuals, és des del punt de vista numèric indiscutible, tant si analitzem la producció jurídica dels petits despatxos professionals com analitzant l'actuació lingüística de les assessories jurídiques de les grans entitats de crèdit catalanes. La llengua castellana continua essent de manera majoritària la llengua «formal» dels professionals catalans.

Aquesta situació ja de per si preocupant des del punt de vista de la normalització lingüística, ho és encara més pel fet que des de la reoficialització de l'ús del català han estat diverses les iniciatives tendents a promoure l'ús de la nostra llengua en l'àmbit jurídic. Tant des de l'Administració autonòmica catalana, com des d'algunes propostes de l'Administració local, com també amb un paper molt destacat des dels mateixos col·legis professionals i en especial del Col·legi d'Advocats de Barcelona, la insistència en la importància de la recuperació de l'ús oficial del català en l'àmbit jurídic ha estat constant en els últims anys. Entre d'altres iniciatives cal destacar el fet que el II Congrés Internacional de la Llengua Catalana dedicà la seva àrea cinquena en concret al tema de llengua i dret.

Davant d'aquesta situació, i des de la meua òptica personal de gestor públic, entenc que cal fer un esforç d'anàlisi per tal d'intentar donar no-

ves pautes d'interpretació d'aquest fenomen, en el qual ens movem en una contradicció en què d'una banda des de l'administració catalana i des de la societat civil catalana es fa una afirmació ferma i explícita de la importància i de la voluntat de recuperar l'ús del català en l'àmbit jurídic, i d'altra banda es dona una pràctica negativa dels professionals d'aquest àmbit en aquesta recuperació lingüística.

Amb aquesta perspectiva, dues de les alternatives possibles serien les següents: d'una banda, exclamar-se per la suposada poca voluntat «nacionalista» d'aquests professionals catalans i responsabilitzar-los de la situació; i de l'altra, intentar aprofundir en l'anàlisi per intentar esbrinar les autèntiques raons d'aquesta resistència a la reconversió lingüística. Personalment penso que la segona actitud no només és més interessant des del punt de vista de la discussió teòrica, sinó que és l'única que pot donar-nos llum nova i solucions reals als problemes de la recuperació de l'ús del català.

Quan hom es decideix a recuperar materials escrits sobre el procés de normalització lingüística en l'àmbit jurídic i judicial, es troba si no amb la sorpresa, sí amb l'evidència que pràcticament tots estan escrits per juristes. Això fa que el procés de normalització lingüística en aquest sector hagi estat estudiat majoritàriament des de l'òptica jurídica. Lamentablement encara és l'hora que els sociolingüistes o especialistes en planificació lingüística intentin aprofundir quin és el paper de la llengua en el món del Dret o amb quines eines s'han de dotar els agents normalitzadors per tenir èxit en aquest àmbit.

Atesa, doncs, aquesta uniformitat disciplinària en l'abordatge del problema, la meva intenció és intentar aportar alguns elements que entenc nous, que puguin enriquir d'alguna manera la discussió sobre el procés de normalització. La primera afirmació que voldria realitzar és la següent; quan es demana a un professional del món del Dret l'ús del català en la seva activitat especialitzada, se li està demanant un canvi profund en la seva manera de treball. És ben conegut per tots els experts en temes de reconversió organitzacional que aconseguir un canvi profund en la manera de treball de qualsevol professional exigeix un esforç considerable per part d'aquesta persona així com també uns suports externs importants.

Quan afirmo que el canvi és important ho afirmo bàsicament per tres motius: el primer, pel paper que té el llenguatge en el món jurídic. El segon, per la manca de formació jurídica en català de la immensa majoria de professionals catalans, i el tercer per la manca d'estàndards lingüístics definits en aquest àmbit.

A continuació exposaré amb un xic més de detall a què em vull referir:

Primer: Pel que fa al paper del llenguatge en el món jurídic, vull centrar l'atenció, com en d'altres ocasions he indicat, en el fet que del Dret és un món que s'ocupa essencialment de conservar informació, crear-ne de nova i transmetre'n; en aquest sentit tant l'Administració de Justícia, com el sistema registral, o el notarial, etc., són xarxes de conservació i transmissió d'informació. Aquesta informació ha tingut fins a l'actualitat el suport del llenguatge oral i el llenguatge escrit. La funció del jurista moltes vegades és codificar informació en base a un llenguatge tècnic que ha après mitjançant la seva activitat professional i transmetre-la a un suport físic (paper, per exemple) per el seu emmagatzemament o per adreçar-la a una altra entitat jurídica mitjançant el suport que s'escaigui. Així doncs, el llenguatge es mostra com un element insubstituïble del dia a dia del jurista. En algunes ocasions he comentat aquesta qüestió amb lingüistes; ells m'han indicat que totes les activitats professionals manifesten posicions similars: així, els metges manifesten que el llenguatge mèdic és fonamental; els arquitectes, enginyers o matemàtics defensen aferrissadament la seva terminologia, i els lingüistes acaben per constatar en algunes ocasions que aquestes sòlides defenses dels llenguatges propis de cada professió no deixen de ser més que una expressió més del corporativisme que anima tots els estaments professionals. No obstant això, jo em permeto d'insistir en l'enorme importància del paper del llenguatge en el treball quotidià dels professionals del dret. En aquests sentit voldria remarcar que a un metge, un enginyer, un arquitecte, li és perfectament plausible exercir la seva professió sense veure's obligat a redactar escrits de gran extensió, o en alguns casos sense veure's en la necessitat de fer qualsevol mena d'escrit, mentre que a un jurista pràcticament li serà impossible passar una jornada de la seva feina sense redactar algun tipus de document.

Això fa que per al jurista el tema de la llengua, el domini del llenguatge sigui un element primordial per demostrar la seva professionalitat.

Per donar més claredat a la meva argumentació, citaré unes paraules del senyor Cesáreo Rodríguez Aguilera, que tradueixo de la seva obra *El lenguaje jurídico*, «la paraula jurídica, com a sentiment i expressió col·lectiva, com a eina de combat en la lluita pel dret (lluita per l'home en la seva integritat), se'ns mostra així en tota la seva transcendència. El seu ús adequat com a mitjà d'expressió d'idees i sentiments, com a límit definidor de les projeccions socials de la persona, com a mandat concret resolutori de conflictes, obliga al seu bon coneixement. Encara més, com que la paraula ha d'ésser reflex de vida, si es vol que constitueixi un instrument dinàmic, i la vida és marxa incessant, el jurista ha de donar a la paraula contingut i palpitació humana. El legislador, l'advocat, el jutge,

han d'assumir la consciència de la societat en què viuen i per a la qual treballen, i han de parlar-hi en el llenguatge propi de cada moment amb els obligats i indispensables tecnicismes en què hagin sintetitzat conceptes i institucions, però també, amb els termes usuals del més ampli i adequat enteniment. Aquest obligat domini del llenguatge per part dels juristes, és, doncs, el que fa especialment delicada qualsevol actuació que intenti canviar el «status quo» dominant en relació amb l'ús del català en l'àmbit jurídic, un ús que és perfectament admès en els aspectes informals, però difícilment acceptat en la realitat documental o litigiosa.

Segon: Continuant el recorregut entre els elements que refrenen el canvi lingüístic vull referir-me ara al tema de la formació, i en especial a l'aprenentatge del llenguatge jurídic. L'aprenentatge d'aquest es fa essencialment en dos moments: d'una banda, en el pas per les facultats de dret s'assoleixen els continguts bàsics del llenguatge jurídic; de l'altra, els primers anys de pràctica professional són els que acaben de donar la formació en aquest llenguatge tan necessari perquè el jurista desenvolupi la seva activitat. Així doncs, en el procés de normalització ens trobem ara amb dos obstacles difícilment salvables: per una part i aquest és un fet dolorós, però que no per això s'ha d'amagar, cal constatar que l'ensenyament del dret en català en les facultats de Catalunya encara és escandalosament minoritari, i, si en l'actualitat ho és, ho era encara molt més en els difícils anys de la dictadura en els quals es van formar bona part dels professionals que avui exerceixen a casa nostra. Així mateix, pel que fa al segon dels períodes formatius que indicava, és a dir els primers anys d'exercici, actualment i en moure'ns en un sector professional que com indicava abans usa essencialment el castellà en la seva activitat formal, ens trobem que aquest segon període de formació professional (podríem dir-ne la passantia) es desenvolupa també essencialment en llengua castellana.

Tan lamentable és la situació en aquest aspecte que es dona el cas que, actualment, estudiants que ja han realitzat pràcticament tot el període d'EGB i BUP en llengua catalana, en arribar a les facultats de Dret de Catalunya es veuen obligats a realitzar els seus estudis en castellà durant cinc anys, amb la qual cosa ni poden aprendre bé el castellà jurídic, tota vegada que la seva tradició d'estudi és la catalana, ni aprenen bé el català, ja que l'han d'abandonar durant aquests cinc anys.

Cal constatar, altrament, que el reciclatge lingüístic de professionals que porten cinc anys de formació universitària i uns quants anys més posteriors formant-se essencialment en el llenguatge jurídic castellà, presenta una gran dificultat.

Tercer: Ja per acabar aquest punt de resistència al canvi, em referiré a la manca d'un llenguatge jurídic estàndard en català. El llenguatge jurídic castellà ha estat criticat des de diversos sectors, però és evident que és un llenguatge ric, viu, i que dóna solucions específiques i concretes a qualsevol faceta de l'activitat jurídica. Així mateix és també evident que hi ha esforços clars de renovació i posada al dia, deixant enrera construccions antiquades, excessivament complexes, determinats eufemismes, etc. Per contra el panorama que presenta el llenguatge jurídic català és extraordinàriament limitat. No existeix cap mena de manual d'estil, bé sigui en dret administratiu, dret processal, dret penal, etc., que tingui algun tipus de suport per part de les «autoritats lingüístiques». Existeixen també discrepàncies entre els especialistes que treballen en aquest sector, i sovint s'escolten crítiques a col·leccions de formularis que han estat publicades per iniciativa d'alguns col·lectius; únicament existeix una certa unanimitat en l'àmbit del llenguatge administratiu, segurament perquè és aquell on s'han esmerçat més diners i mitjans. Així doncs el professional que intenta treballar en català, o bé es veu gairebé obligat a fer una traducció sistemàtica dels textos castellans, cosa que és absolutament criticable des del punt de vista lingüístic, o es veu en la necessitat d'anar inventant cada dia les solucions lingüístiques que li semblen més adequades sense tenir uns referents clars i definits sobre el tema. Així, a aquest professional que intenta redactar en català se li presenta, a més de l'esforç que pugui tenir l'anàlisi jurídica de l'afer que l'ocupa, el sobre esforç de fer-ho en una llengua que no li dóna solucions estandarditzades per cobrir les necessitats d'expressió legal.

Resumint aquest tres punts que he exposat, penso que és ben evident que quan es demana a un jurista que, en un aspecte tan important com és el llenguatge que utilitza quotidianament, passi d'utilitzar la llengua castellana a la llengua catalana, tenint en compte que no ha rebut cap mena de formació específica en aquest sentit, ni s'està en situació de facilitar-li uns estàndards, uns referents lingüístics aprovats i sancionats, estem demanant un esforç que per a qualsevol professional de tipus mitjà, pressionat per la necessitat de donar solucions ràpides, efectives i econòmiques als seus clients, pot ser en molts casos inassumible.

A banda dels tres punts que acabo d'exposar, que podrien qualificar-se com a obstacles de tipus tècnic per al procés de normalització lingüística, n'hi ha dos més que voldria citar emmarcats en una òptica més político-cultural i que representen, també, seriosos obstacles al procés de redreçament lingüístic.

D'una banda, voldria referir-me a la manca de professionals catalano-parlants, i lògicament catalano-escrivents en determinades àrees fonamentals del món jurídic i, d'altra banda, al manteniment, malgrat la Constitució i l'Estatut, d'una lògica, d'una «cultura» monolingüista castellana en el món jurídic.

Pel que fa a la manca de vocacions de ciutadans de Catalunya per ocupar places en el món judicial, en el registral i en el notarial, és prou evident i ha estat comentada des de diversos punts de vista, i penso que no és necessari estendre-s'hi més aquí. Però sí que cal destacar, i així ho he manifestat en altres ocasions, que és impossible pensar en un procés de normalització lingüística en qualsevol sector, si els directius d'aquest sector, els seus alts responsables, no tenen coneixements amplis de la llengua catalana. Qualsevol especialista en canvi organitzacional, sap que la posició favorable dels comandaments de les organitzacions en relació amb qualsevol mena de canvi és decisiva per a l'èxit o no d'aquest canvi. Conseqüentment, la manca de professionals bons coneixedors de la llengua per procedir a un canvi en l'àmbit lingüístic, pot produir, i en la pràctica està produint, un gran retard en el procés de normalització.

Finalment i com a últim element generador de resistències al procés de normalització lingüística, vull referir-me al manteniment de la cultura monolingüística castellana en el sector jurídic.

Aquest concepte, també, l'he desenvolupat en altres ocasions i fent referència especial en l'àmbit de l'Administració de justícia. Segons la meua opinió, l'àmbit jurídic-judicial espanyol està caracteritzat, entre altres qüestions, pel predomini d'una cultura monolingüística castellana. Això està relacionat amb l'intent iniciat en el segle XVIII de creació de l'estat unitari modern i la necessària uniformitat lingüística que es volia que comportés la creació d'aquest estat. Aquesta tendència uniformista, si bé s'ha trencat amb la Constitució de 1978, en alguns aspectes, continua força present, entenc, en l'àmbit jurídic. Són manifestacions clares d'això: el tractament lingüístic de l'article 231.1 de la Llei orgànica del poder judicial; també ho són determinants aspectes de la normativa registral; i, en general, ho és la valoració que es dona a les llengües autonòmiques en els processos de selecció de personal dels grans cossos jurídics estatals (notaris, registradors, jutges, fiscals, secretaris, personal al servei de l'Administració de Justícia, etc.).

En aquest aspecte influeix també d'una manera important la concepció centralista de la distribució de competències en l'àmbit jurídic. En l'àmbit judicial, que és el que més bé conec, encara tenim una organització centralista: les decisions principals sempre es prenen des de la capital

de l'Estat, bé sigui pel CGPJ, pel Ministeri de Justícia, o per les Corts espanyoles. En altres aspectes que afecten notaris i registradors també les decisions sobre temes lingüístics depenen de la voluntat de l'Estat central. Així, es donen repetidament un seguit de pràctiques administratives de vegades fins i tot de tipus menor que dificulten greument l'ús del català en aquests àmbits.

La gran dificultat d'aquesta situació és que no pot ser invertida simplement amb mesures de tipus jurídic i administratiu, que si bé són importants, no assegurin canvis en la mentalitat, el sistema de valors, en les actituds de centenars o milers de professionals del dret, implicats en el dia a dia del funcionament jurídic-legal de l'Estat, que generació rere generació, durant els últims dos-cents cinquanta anys han estat educats en el més estricte monolingüisme. Val a dir que la signatura, el passat 16 d'abril de 1991, del Protocol de bases de col·laboració amb el Consell General del Poder Judicial i la Generalitat de Catalunya, pot significar un punt d'inflexió en aquesta àrea.

Resultat de totes les qüestions que acabo d'enumerar és que els professionals que podrien assumir un procés de reconversió lingüística en la seva activitat, molt sovint es troben amb limitacions i obstacles que exigeixen un esforç desproporcionat per assolir petites fites de normalització lingüística. Així, pot donar-se el cas que un notari que pot fer la versió castellana d'una escriptura en poques hores, demani uns quants dies per fer-ne la versió catalana, o que a la vegada un secretari judicial incorporat recentment a un jutjat català manifesti la seva incapacitat d'aixecar una acta judicial en una actuació que s'està realitzant en català, o que un jutge provinent d'una zona de l'Estat de parla no catalana manifesti que no pot entendre una demanda presentada en català, etc.; són petits obstacles en el treball quotidià dels professionals del dret, que refreden progressivament les actituds favorables al progrés de recuperació del català.

Així doncs, hem de reconèixer que les dificultats que es plantegen en la normalització lingüística són importants, i que en conseqüència, les persones interessades en el fet que es produeixi aquest procés, hem de ser conscients que no és fàcil aconseguir que un professional faci l'opció lingüística del català si no se li dóna un suport molt específic en els àmbits que s'han enunciat.

D'acord amb tot el que he exposat penso que les línies mestres d'una política de normalització lingüística en l'àmbit jurídic i judicial haurien de basar-se en les propostes d'actuació següents:

Primer. Creació d'una consciència clara de la necessitat del canvi

En aquest camp s'ha treballat d'una manera intensa des de ja fa anys, i crec que difícilment es trobaria cap col·lectiu que pensi que no és una tasca important la incorporació de l'ús del català en el món del dret. L'aprofundiment i la consolidació d'aquesta consciència general en el sistema, és plenament necessària com a infraestructura cultural de suport a les tasques de normalització. És necessari que en el món del dret es vegi positiva i convenient per a tots els implicats la progressiva incorporació del català a la tasca quotidiana de despatxos i oficines judicials. Paral·lelament a aquesta activitat és també necessari que es procedeixi a una progressiva conscienciació de tots els professionals amb responsabilitats en el món jurídic-judicial, de la importància del procés de normalització lingüística; cal que tots els directius que tinguin responsabilitats administrativocol·legials, o de qualsevol altre mena en aquest sector, tinguin una consciència ferma que la seva entitat, el col·lectiu al qual representen, el sector que encapçalen, etc., ha de prendre una decisió de suport al procés de normalització lingüística. L'opinió dels directius és fonamental per procedir a un procés de canvi lingüístic, i és especialment fonamental en aquelles organitzacions que, com indicàvem anteriorment, estan immerses en una cultura centralista-monolingüista.

Segon. Tasques de formació

El paper de les facultats de Dret és essencial en el procés de normalització lingüística. Actualment no té massa sentit fer una política de normalització lingüística a partir de la incorporació dels juristes a l'exercici de la professió, si durant la seva època de formació universitària no han rebut ensenyament del dret en català. Caldria que des de les facultats de Dret de Catalunya s'adoptin les mesures corresponents per incorporar progressivament l'ús del català a tots els nivells del seu ensenyament, i que la llengua pròpia de Catalunya es converteixi també en la llengua pròpia de les facultats de Dret.

Aquest objectiu és tan important de per si, i pel que fa a la normalització lingüística en l'àmbit jurídic, que en cas de no assolir-se, invalidaria qualsevol altra política que es pogués adoptar. Cal deixar delimitades les responsabilitats de les institucions en aquest tema, i si la universitat catalana continua ensenyant els conceptes jurídics, a partir essencialment de

la llengua castellana, la recuperació de l'ús del català en el món del dret serà pràcticament impossible.

Pel que fa al tema de formació també caldria insistir en la formació postuniversitària, bé sigui en les escoles de pràctica jurídica, en els centres de formació de funcionaris, o en els centres de formació destinats a l'Administració de Justícia, on la llengua catalana ha d'estar-hi present, no només com a assignatura, sinó com a vehicle d'aprenentatge. Evidentment cal mantenir els cursos de llenguatge jurídic, però cal tendir a l'aprenentatge del llenguatge jurídic estudiant dret penal en català, dret civil en català, dret processal en català, etc.

Tercer. Modificacions normatives

Com he indicat també al començament del present article, aquest és un aspecte que ha estat estudiat de manera extensa pels juristes, i no voldria referir-me especialment a cap dels treballs publicats, però és evident que hi ha propostes de diversos sectors sobre les solucions jurídiques aplicables al tema; únicament voldria destacar que la tan parlada modificació de la Llei de normalització lingüística és una oportunitat fonamental per modificar diversos articles que afecten especialment el món del dret i que encara produeixen alguna dificultat per al procés de normalització. Així mateix, penso que s'ha d'estar molt atent a qualsevol mena de desenvolupament normatiu, sigui del rang que sigui, provinent de l'Estat i que afecti l'àmbit jurídic; pot citar-se com exemple el desenvolupament de l'article 341.2 de la LOPJ, amb referència als criteris de valoració sobre el coneixement del català com a mèrit preferent als concursos per a òrgans judicials de Catalunya; fa sis anys que s'està esperant el desenvolupament reglamentari d'aquest precepte, i tenint en compte que s'està tendint a un procediment basat en la immediació i en l'oralitat, la concreció normativa tindrà una importància fonamental per al procés de normalització lingüística en l'àmbit de l'Administració de justícia.

Quart. Llenguatge jurídic català

També m'he referit a aquest apartat en altres escrits i voldria indicar que cal, amb certa urgència, que una entitat amb prou competència i capacitat per fer-ho comenci l'elaboració d'uns manuals d'estil de llenguatge jurídic català i la definició d'una terminologia catalana per a ús jurídic.

En altres ocasions he indicat que segons el meu parer l'Institut d'Estudis Catalans és l'organisme amb capacitat i competència per fer-ho; cal però que aquesta tasca s'iniciï amb celeritat, ja que la manca d'aquest instrument referencial alenteix molt tot el procés de normalització lingüística.

Paral·lelament a les activitats lingüístiques referides és també necessari que els professionals catalans del dret disposin d'eines tan bàsiques per a la seva feina com són les col·leccions de formularis. En un dels apartats anteriors feia referència el sobreesforç que sovint suposava per al jurista la redacció en català en no disposar prèviament de referents. Per contra, en llengua castellana existeixen acreditadíssimes col·leccions de formularis que faciliten enormement el treball del redactor. Així, hem d'entendre que si no podem fer que sigui més fàcil usar el català que el castellà, com a mínim hem d'aconseguir que no sigui més laboriós. Dificilment el català serà usat si els «costos» d'aquest ús treuen competitivitat a un despatx professional.

L'elaboració de col·leccions de formularis juntament amb l'aprofundiment i l'estudi del llenguatge i la terminologia jurídica catalana, són instruments també indispensables per fer fàcil la reconversió lingüística dels professionals del dret de Catalunya.

Finalment voldria tornar a comentar un aspecte al qual he dedicat un breu apartat a l'inici d'aquest article. Deia que davant de la gran lentitud del procés de normalització de l'ús del català en l'àmbit jurídic-judicial serien possibles dues actituds; d'una banda, exclamar-se per la suposada poca voluntat «nacionalista» dels professionals d'aquest sector responsabilitzant-los de la situació; l'altra, intentar aprofundir en l'anàlisi de la situació. Vull insistir en el fet que responsabilitzar de l'actual situació els juristes és una actitud, una política estèril i sense resultats. Les dificultats en aquest procés de normalització no provenen de l'actitud d'aquestes persones sinó d'un complex entramat de circumstàncies històriques, en les quals no han tingut influència pràcticament cap d'aquests juristes, i que difícilment poden ser vençudes o canviades a base d'iniciatives individuals.

Per contra penso que l'únic camí que ens portarà a un progrés en el procés de normalització és assolir un major nivell de professionalisme en les iniciatives de recuperació del català. Afortunadament avui dia una bona part dels professionals que treballen en les tasques de normalització lingüística ja comencen a utilitzar amb deseiximent conceptes com: actuacions estratègiques, canvi cultural, interacció administració-societat civil i tècniques com la planificació lingüística, la prioritització d'objectius, l'avaluació de resultats, la coordinació interadministrativa, o la política pressu-

postària. Únicament s'obtindran èxits si s'utilitzen de manera adequada les eines de les quals es disposa, i entre elles, hi ha sens dubte l'aprofundiment de l'anàlisi de la problemàtica de la llengua en cada un dels sectors on s'ha d'incidir i l'elaboració de programes d'actuació que es basin en aquesta anàlisi.

